

Универзитет у Београду, Филозофски факултет

Одељење за историју

Завршни рад:

Србија и Аустро-Угарска за време Српско-бугарског
рата (1885-1886)

Ментор:

др Данко Леовац

Студент:

Irina El Azzouzi IS 11/66

Београд, септембар 2021.

Садржај

Предговор.....	1
Увод	3
Уједињење Бугарске, краљ Милан и аустроугарска политика	7
Цариградске конференције и Србија	13
Аустро-Угарска и српско-бугарски сукоб	19
Од примирја до мира.....	26
Букурешки мир	30
Закључак.....	33
Списак извора и литературе	36

Предговор

Српско-бугарски рат је догађај који је био последица уједињења Кнежевине Бугарске и Источне Румелије и врхунац Румелијске кризе. Краљ Милан није био задовољан уједињењем јер је новостворена Бугарска била већа од Србије и страховао је да се тек обновљена држава не прошири у неком тренутку на простор Македоније, која је улазила у српску сферу интересовања. Овај рат је утицао на касније јако лоше односе између Краљевине Србије и Кнежевине Бугарске. Краљ Милан је након Берлинског конгреса почео да води аустрофилску политику, а Тајном конвенцијом је још више везао Србију за Аустро-Угарску, тако да је она имала утицаја у овом сукобу. Циљ овог рада је да прикаже однос Краљевине Србије и Аустро-Угарске од уједињења Бугарске до склапања мира између Србије и Бугарске.

Овом темом се бавило више историчара и њихови радови су искоришћени у раду. Слободан Јовановић је историчар који је највише писао о дипломатској историји Српско-бугарског рата у својим делима *Влада Милана Обреновића I-III*, Београд, 1934. године и *Српско-бугарски рат; расправа из дипломатске историје*, Београд, 1901. године. Он је за своје радове користио британску *Плаву књигу (Correspondance respecting the Affairs of Eastern Roumelia and Bulgaria)* која је издата 1886. године.¹ Његов савременик који је још истраживао ову тему је био др Владан Ђорђевић, али он се више фокусирао на војну историју него на дипломатију. Поред њих двојице, Стојан Новаковић је објавио своје мемоарске листиће - *Бугарско-српски рат и оновремене кризе 1885-1886*, године 1908. у Годишњици Николе Чупића, књига XXVII, и они представљају важне историјске изворе.

Ипак, Слободан Јовановић није имао приступ свим подацима јер су били необјављени. Његов рад је наставио Војислав Ј. Вучковић са монографијом *Дипломатска историја Српско-бугарског рата (1885-1886)*, много година касније. Истраживања поменутих историчара је искористио Момир Самарцић у својој монографији *Од Сан Стефана до Сливнице; Србија против Бугарске (1878-1886)* у поглављу Четврти део – Ка очекиваном, где је ујединио поменуте радове уз коришћење и неких других извора.

¹ Војислав Ј. Вучковић, *Дипломатска историја Српско-бугарског рата (1885-1886)*, Београд, 1956, 1.

Белешке Милана Пироћанца, које је приредила Сузана Рајић, представљају најзначајнији објављени извор у српској литератури за ову тему и *Моје успомене* краљице Наталије Обреновић, приредила Љубинка Трговчевић, Београд, 1999. Осим ових извора постоје други као што су међународни уговори и остали дипломатски акти обједињени од стране Момира Стојковића у I том књиге *Балкански уговорни односи (1876-1918)*.

Успомене Вукашина Ј. Петровића су исто тако један од најбитнијих извора чињеница јер је он био министар финансија у тадашњој српској влади. Важни су писма преписке и телеграми Милутина Гарашанина, краља Милана, министра иностраних дела Аустро-Угарске, грофа Калнокија и аустроугарског посланика Кевенхилера, како између себе тако и са осталим дипломатским представницима великих сила и Бугарске. Поменуто *Успомене* министра Петровића, писма и телеграми су коришћени од стране историчара који су писали о овом српско-бугарском сукобу.

Датуми у раду су наведени по новом календару.

Увод

Након завршетка рата са Османским царством, Источна криза и даље није била завршена. На рачун осталих балканских народа, основана је Велика Бугарска, Санстефанским мировним уговором 3. марта 1878. године од стране руске власти. Та држава је обухватала и српску интересну сферу – Видин, врањски, пиротски и трнски срез, док је Србији остао само Ниш. Како овај уговор није одговарао ниједној другој великој сили, осим Русији, па је сазван нови конгрес у Берлину^{2,3}

Кнез Милан Обреновић је сада био приморан да се окрене Аустро-Угарској. Јован Ристић и гроф Ђула Андраши, састали су се у Бечу непосредно пред сам Конгрес и постигнут је договор између две државе. Србија је морала да се одрекне одлуке Санстефанског мира - проширење граница на Новопазарски санџак и Митровицу, а такође је морала да се економски и железнички веже за Аустро-Угарску. У замену би били добијени Пирот и Врање. Овим чином је Кнежевина потпуно била предата Аустро-Угарској.⁴

Берлински уговор је променио политичку карту целог Балкана. Кнежевина Србија је сада била независна држава и била је проширена на нишки, топлички, врањски и пиротски округ. Кнежевина Бугарска је постала вазална држава Османског царства, а од ње је била одвојена Источна Румелија која је остала под османском влашћу као аутономна област. Међутим, једна ствар није одговарала српским интересима – статус Босне и Херцеговине коју је Аустро-Угарска добила право да окупира. Ипак, Кнежевина Србија је била ослобођена страха од Велике Бугарске.⁵

По договору потписаном у Бечу маја 1878. године, трговински уговор између Србије и Аустро-Угарске је склопљен 1881. године на десет година. Њиме је Кнежевина била чврсто економски везана за Аустро-Угарску и успостављен је трговински монопол. Такође, био је састављен и политички споразум који се још назива и Тајна конвенција.

² Одржан је од 13. јуна до 13. јула 1878. године.

³ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 4; *Историја српског народа V-1*, Београд 1983, 523.

⁴ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 4; *Историја српског народа V-1*, 524; Слободан Јовановић, *Влада Милана Обреновића II*, Београд 1934, 210-211.

⁵ С. Јовановић, *нав. дело*, 222-223.

Потписана је 28. јуна 1881. године у Бечу. Србија се обавезала да неће вршити никаква сплеткарења на територији Аустро-Угарске,⁶ а она би имала исту обавезу према Кнежевини. Осим тога обећана је подршка проглашења Србије за краљевину. Никакаво преговарање или политички уговор, Србија неће водити, односно потписати без претходног знања Монархије и неће пуштати ниједну страну војску на своју територију. Аустро-Угарска би подржала српско ширење на југ изузимајући Новопазарски санџак и заузела би се код других великих сила да њихово држање буде наклонито ка Србији. Исте године је и закључен Тројецарски савез између Немачке, Аустро-Угарске и Руског царства у оквиру Бизмарковог система, а он је имао за циљ очување добрих односа Аустро-Угарске и Русије ради мира на Балканском полуострву.⁷

Милан Обреновић је фебруара 1882. године проглашен за краља и у то време долази до захлађења односа са Бугарском иако су од успостављања дипломатских односа били јако добри па чак и пријатељски, а главни кривац је била Русија због свог утицаја на Кнежевину Бугарску. Ускоро, јануара 1883. године је у Београд стигла вест да је руски штићеник кнез Петар Карађорђевић верен ћерком црногорског кнеза Николе II Петровића. Осим тога до краља Милана је дошла вест да ће Карађорђевићи упасти у Србију и дићи побуну против њега уз руску помоћ. Већ у октобру исте године је избила Тимочка буна од стране радикала. Иако чланови Главног одбора Радикалне странке – Пера Годоровић, Коста Таушановић и други, нису директно учествовали у њој, донета је одлука да се њене вође похапсе, а једино се извукао Никола Пашић који је пребегао у Бугарску, у Видин код видинског окружног начелника Христе Иванова, док је сама буна била угушена. Већина побуњеника је била осуђена на смрт, осим једног дела који је био помилован због утицаја аустроугарског министра иностраних дела грофа Густава Калнокија који је саветовао краљу Милану да буде умерен.⁸

За то време Никола Пашић се склонио код вође бугарских радикала Николе Сукранова у Софију, док су емигранти, на пролеће 1884. године успоставили тајну везу са Србијом и планирали нови упад из Црне Горе и Бугарске који би финансирала Русија. Нови председник српске владе, напредњак Милутин Гарашанин је захтевао од бугарске владе да предузме неке мере против радикалских емиграната. Уместо тога, Бугарска је

⁶ Ово се односило на Босну и Херцеговину и Новопазарски санџак.

⁷ F.R. Bridge, *From Sadowa to Sarajevo; The Foreign Policy of Austria-Hungary (1866-1914)*, London, 1972, 122; *Историја српског народа VI-1*, Београд 1983, 60-61; С. Јовановић, *нав. дело*, 329-330; Момир Самарџић, *Од Сан Стефана до Сливнице; Србија против Бугарске (1878-1886)*, Нови Сад, 2008, 165.

⁸ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 5-7; М. Самарџић, *нав. дело*, 168-169.

отворила питање српске територије на Тимоку, села Брегово. Наиме, село се налазило на левој обали Тимока, али услед промене тока реке, оно је прешло на десну па је самим тим Брегово сада било са бугарске стране. Ипак, српска стража је и даље била стационирана тамо. Бугарска власт је запретила да ће бреговску караулу узети силом ако се српска стража не повуче. Српски одговор је био оштар, тако да је претња била узвраћена претњом – ако Бугари не повуку емигранте са границе, Краљевина Србија ће повући свог дипломату из Софије. Након што је Гарашанин одбио да изврши захтеве Бугара, они су 3. јуна 1884. послали војску и заузели Брегово. Ускоро је српски дипломатски агент Ђока Симић напустио Софију. Србија није желела рат, а такође га нису желеле ни чланице Тројецарског савеза које су покушале да посредују између две државе. Донета је одлука да Кнежевина Бугарска врати Краљевини Србији Брегово, а да Србија заузврат да део територије са њене стране; радикалски емигранти су морали да се склоне са границе и нису смели да се настањују уз појас од 50km. Бугарски министри су под руским утицајем одбили споразум па је новембра 1884. године дошло до прекида односа, док је кнез Александар Батенберг приказан као издајица. Током маја 1885. године, покушано је помирење када је бугарски радикал Сукранов дошао у Ниш али није био примљен од стране краља Милана тако да се у Београду нашао са Милутином Гарашанином који је био под утицајем аустроугарског посланика Кевенхилера и преговори су били прекинути. Други покушај помирења је био у августу 1885. године али такође неуспешан јер је српски председник владе захтевао прихватање споразума из децембра 1884. што Бугарима није одговарало. Због тога, они су запретили да неће бугарску железницу спојити са српском.⁹

Сви ови догађаји су краља Милана навели да још дубље уђе под утицај Аустро-Угарске, па се чак и надао скором аустро-руском рату. До тога, наравно, није дошло јер је Тројецарски савез потврђен септембра 1884. године¹⁰, а до договора између две силе није било иако је Бизмарк инсистирао на подели интересних сфера на Балкану. Ипак, краљ Милан је посумњао да Аустро-Угарска има неки непријатељски став према Србији након ове погодбе. Недуго потом, Угарска је забранила увоз свиња из Србије јер су наводно биле заражене. Гарашанин је из љутње упутио протестну ноту. Милан Пироћанац, до тада аустрофил, сматрао је да Србија треба да се ослободи аустрофилства. То мишљење је већ дуже време делила краљица Наталија која је сада почела да се

⁹ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 7-10; С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића III*, Београд, 1934, 194-203.

¹⁰ Састанак три цара је био у руском делу Пољске у Скерњевићу.

сукобљава са краљем, иако је до тада ћутала. Њихови сукоби су почели да буду све чешћи, нарочито након доласка Марије Катарци, сестре од ујака краља Милана, крајем 1884. године. Краљ Милан је због свог тешког положаја у коме се налазио хтео да припоји Србију Аустро-Угарској. Сматрао је да је то једини начин да заштити Србију од Русије и њеног утицаја. До тога није дошло, већ је само предложио допуну Тајне конвенције у јуну 1885. године са пет нових чланова. По том нацрту, он се обавезао: 1) да ће се држати Тајне конвенције до пунолетства свог сина Александра, 1894. године; 2) краљ Милан неће сићи са престола до пунолетства свог сина, осим у случају да цар Фрања Јосиф не одлучи да он треба да се повуче са власти, било у корист свог сина, било у корист неког другог принца; 3) Аустро-Угарска је обећала да неће држати чланове породице Карађорђевић на својој територији; 4) предложено је да се краљевић Александар школује у Терезиануму; 5) у случају смрти или збацивања краља Милана са власти, ако би се принц Александар нашао на аустро-угарској територији, Аустро-Угарска ће хтети да пристане да се он прогласи за краља само уколико он ту остане до свог пунолетства, односно да се то тада неће враћати у Србију, а уместо њега би владали аустро-угарски министар иностраних дела, маршал аустроугарског царског двора и лице које изабере сам краљ Милан, али ако се Александар не затекне на аустроугарском тлу, Аустро-Угарска ће заузети Србију и поступити у складу са другим допунским чланом. Овом погодбом, Србија не би постала аустроугарска покрајина него аустроугарски вазал чија је власт у рукама аустроугарског цара. Након силаска са власти краљ Милан би постао аустроугарски држављанин. Предлог је прослеђен аустроугарском посланику Кевенхилеру и аустроугарском министру иностраних дела грофу Калнокију. Идеја краља Милана је била одбијена и тиме је пропао његов план да Србију што више веже за Аустро-Угарску. Поред тога, он је почео поново да се нада аустро-руском рату.¹¹

¹¹ С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића III*, 203-215.

Уједињење Бугарске, краљ Милан и аустроугарска политика

У Источној Румелији је 18. септембра 1885. године избила буна, док је један одред војске упао у Пловдив, њену престоницу и избацио османског гувернера. Проглашено је уједињење са Бугарском и формирана је привремена влада под представништвом доктора Страпског. Срушен је мост на Марици код Хармаплије и прекинуте су телеграмске везе са Османским царством. Бугарски кнез Александар Батенберг је позван у Пловдив. Проглашен је за кнеза северне и јужне Бугарске 20. септембра, док је следећег дана, 21. септембра ушао са бугарском војском у тај град.¹²

Током Пловдивског преврата, краљ Милан се налазио у Аустро-Угарској, у Глајхенбергу на одмору. Њега је о догађајима у Источној Румелији телеграмом, 19. септембра, обавестио председник владе Краљевине Србије, Милутин Гарашанин који је захтевао краљево присуство у Београду. Краљ је одмах поручио Гарашанину да је потребна хитна мобилизација војске и њено прикупљање у Нишу и дуж српско-бугарске границе на Тимоку. Осим тога председник српске владе је сумњао на то да је уједињење последица састанка три цара, који је био у Кремзиру¹³, у Моравској, августа 1885. године. Краљ се у Бечу, 20. септембра, састао са аустроугарским министром иностраних дела, грофом Калнокијем. На састанку је краљ Милан споменуо Гарашанинову сумњу, односно да је Пловдивски преврат одобрен на последњем састанку три цара. Калноки је ову тврдњу демантовао уз речи да се о томе у Кремзиру није ни причало и да је сумња према Русији неоснована. Српски краљ је одговорио да ако се буде стварала Велика Бугарска на Балкану, да ће и други народи морати да добију шта им припада.¹⁴

Краљ Милан се у послеподневним часовима 21. септембра вратио у Београд, а одмах потом је сазвана и хитна седница владе (Министарски Савет)¹⁵. Став који је краљ

¹² др Владан Ђорђевић, *Историја Српско-бугарског рата 1885; од Пирота до Сливнице, књига I*, Београд, 1908, 27-28; С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића III*, 219-220; Исти, *Српско-бугарски рат; Расправа из дипломатске историје*, Београд, 1901, 1-2; Овај догађај се зове Пловдивски преврат.

¹³ Кремзир се налази у Чешкој; чешко име за ово место је Кромјериж.

¹⁴ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 13-14; Душко М. Ковачевић, *Србија и Русија (1878-1889); Од Берлинског конгреса до абдикације краља Милана*, Београд, 2003, 286; М. Самарџић, *нав. дело*, 261-262.

¹⁵ Седници владе су присуствовали Милутин Гарашанин, председник владе и министар иностраних дела; Ђорђе Павловић, министра правде; пуковник Јован Петровић, министар војске; пуковник Коста Протић, министар грађевине; Димитрије Маринковић, министар унутрашњих дела; Драгомир Рајовић, министар

изнео министрима је био тај да се ово уједињење Бугарске и Источне Румелије косило са српским интересима јер је сада Бугарска постала већа од Србије, а могла је и преотети Македонију. Осим тога је предлагао да треба протестовати и позвати се на Берлински конгрес. Скоро сви српски министри¹⁶ су сматрали да Србија мора да одбрани своје националне интересе. На седници је наређена мобилизација војске, цензура штампе и слобода говора, а такође је и сазвана Народна скупштина за 1. октобар.¹⁷ Писмо, које је тог дана¹⁸ краљица Наталија добила од свог мужа током свог боравка у Абацији у Италији, сведочи да је краљ већ тада био спреман да крене у рат са Бугарском. Он је њу саветовао да остане у иностранству са Сашом, односно принцом Александром. Приликом њеног повратка у Србију, средином септембра је чула краља Милана и Гарашанина како расправљају да ли ће кренути на Бугаре или на Турке.¹⁹

У Аустро-Угарској је Пловдивски преврат дочекан у недоумици јер цар Фрања Јосиф није био сигуран да ли је Русија умешана у тај чин. Ако није, једино решење би били позивање на Берлински уговор и улазак османске војске у Источну Румелију. Ипак, стигла је вест да је руски цар Александар III наредио руским официрима који су били у бугарској служби да се врате, што је указивало на то да Русија није имала утицаја у бугарском уједињењу. Како би уздржао руског цара од довођења неке нагле одлуке против кнеза Батенберга, аустроугарски цар је препоручио Калнокију да се договори са немачком владом о даљим корацима у Петрограду. Министар иностраних дела Аустро-Угарске је морао одмах да реагује како се бунтовнички покрет из Бугарске не би проширио на Македонију. Калноки се није много бунио приликом разговора са српским краљем Миланом и грчким краљем Ђорђем I који су захтевали територијалне надокнаде за своје земље јер је и сам сматрао да се мора мислити и о осталим балканским народима. Македонија је сада била у интересној сфери Аустро-Угарске, иако се VII чланом Тајне конвенције обавезала да ће помоћи Србији да се шири у правцу својих јужних граница. Калноки је имао план да скрене Краљевину са тог циља ако јој обећа да ће добити територију на другој страни, односно на рачун Бугарске уколико се ситуација на Балкану

народне привреде; Стеван Поповић, министар просвете; Вукашин Петровић, министар финансија. (Стојан Новаковић, *Српско-бугарски рат и оновремене кризе 1885-1886*, 7)

¹⁶ Једино се министар правде, Ђорђе Павловић није сложио да Србија мора да одбрани своје националне интересе.

¹⁷ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 12-13; М. Самарџић, *нав. дело*, 262-263; Стојан Новаковић, *Српско-бугарски рат и оновремене кризе 1885-1886*, Годишњица Николе Чупића XXVII, Београд, 1908, 7-8.

¹⁸ 21. септембра по старом календару, односно 2. октобра по новом.

¹⁹ Наталија Обреновић, *Моје успомене*, приредила Љубинка Трговчевић, Београд, 1999, 150-151.

не врати на status quo.²⁰ Гроф Калноки у свом телеграму цару Фрањи Јосифу од 20. септембра, рекао да је био у Берлину и Петрограду и да је замолио немачку и руску владу да искористе свој утицај како се покрет из Бугарске не би проширио на Македонију. Поред тога, информисао је цара да се састао са српским и грчким краљем који су били спремни на рат јер су одлуке Берлинског уговора биле погажене и да краљеви ове две државе траже територијалну надокнаду. Сматрао је да Румуни имају сличан став. Калноки је скренуо пажњу цару Фрањи Јосифу да Бизмарка више интересује ситуација у Шпанији него Балкан.²¹

Каса Краљевине Србије је била празна, тако да су била потребна и финансијска средства како би се рат са Бугарском започео. Министар финансија, Вукашин Петровић је на Министарском савету предложио да се до новца дође путем зајма. Основа за зајам би био закон о монопољу на дуван који ће бити накнадно донешен. Јован Мариновић, српски посланик у Паризу је сутрадан, 22. септембра, послат да се код париског банкара Жубера распита да ли је могуће да Србија добије позајмицу од 12.000.000 до 15.000.000 франака уз гаранцију монопола на дуван. Ипак, од покушаја да се Краљевина задужи код француске банке није било ништа зато што се за овај догађај одмах сазнало у Бечу. Сада је задуживање било једино могуће код аустроугарске банке. Министар Петровић је 23. септембра отишао у Беч како би преговарао са директором *Ландербанке*, Ханом. На састанку 26. септембра је постигнут договор и Србија је добила зајам од 25.000.000 франака. Након доношења закона о монопољу на дуван, стигао је први део позајмице у висини од 2.000.000 франака, док је други након неколико дана, када је сам Хан боравио у Нишу како би довршио посао око зајма. Поред тога што је Аустро-Угарска покушала да Србију одврати од рата, ипак је пристала да позајми Краљевини новац за ратну припрему. Овај зајам је одобрио конзорцијум банака које су чиниле *Ландербанка*, *Контар д'Есконт*, *Хенделсбанка* и новчани заводи *Вершауер*, *Ерлангер* и *Менделсон*.²²

Иако је министар Калноки помогао министру Петровићу да закључи зајам, он га је свакако саветовао да Србија не улази у рат. Он му је поручио да краљ мобилише само једну дивизију коју ће да концентрише око Ниша; да краљ упути молбу великим силама да врате status quo или да тражи територијалну накнаду за Србију. Калноки је сматрао да

²⁰ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 15-18; С. Јовановић, *Српско-бугарски рат...*, 77-78; Исти, *Влада Милана Обреновића III*, 230; Д. М. Ковачевић, *нав. дело*, 287-288.

²¹ Гроф Калноки цару Фрањи Јосифу, Беч 20. септембар 1885. телеграм, В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 101.

²² В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 21-22; М. Самарџић, *нав. дело*, 265-266; С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића III*, 229.

ако га краљ Милан буде послушао, да ће, уколико Бугарска задржи Источну Румелију, Србија добити трнски и брезнички крај са Трном и Брезником. Ако се краљ не буде придржавао ових савета, могао би да ризикује да не добије ништа чак и ако Србија победи у рату. Такође, Кевенхилер је замолио Петровића да одмах пошаље краљу Милану телеграм да га цар Фрања Јосиф и министар Калноки саветују да нипошто не улази у рат са суседном државом.²³

Народна скупштина се састала у Нишу 1. октобра под представништвом М. Кујунџића. Краљ Милан је одржао беседу, коју је саставио заједно са Гарашанином и аустроугарским послаником Кевенхилером, али у њој није спомињао ни Пловдивски преврат ни Бугарску. Он је скренуо пажњу да су одлуке Берлинског конгреса пале у воду, да је због тога на Балкану поремећена равнотежа и да се српски интереси морају бранити. На седници су одобрени нови финансијски закони којима су се спремали нови извори - законом о монополу дувана, о зајму, о набавци хране за војску и о настањивању војника по приватним становима. Скупштина је наравно, прихватила све владине предлоге, између осталог и захтев Владе да јој се одобри зајам од 25.000.000 динара, за који би гаранција била наравно, монопол на дуван. Милан Пироћанац и Стојан Новаковић, који су се по питању унутрашње политике одвајали од Гарашанина, сада су се сложили са њим око спољне политике, иако нису били ратоборно расположени.²⁴ Ипак, Пироћанац је сматрао да је *Ландербанка* могла дати Србији позајмицу под повољнијим условима.²⁵ Краљ је одлучио да мобилише *II* позив. Кевенхилер је покушао да га одговори од те одлуке, опоменувши га да Аустро-Угарска неће одобрити самовољан српски покрет.²⁶

Србији су у овом тренутку, став и савети аустроугарске владе били најзначајнији и такође се од ње очекивала и највећа помоћ. Став Беча се мењао током времена из разлога што се није знало да ли је Русија умешана у Пловдивски преврат. Сам министар иностраних дела Аустро-Угарске није осуђивао ратоборног српског краља у првим данима. Чак је и послао телеграм Кевенхилеру у Београд да поручи краљу Милану да може да рачуна на пријатељство Аустро-Угарске и да њени интереси неће бити занемарени. Оног тренутка када су руски официри били повучени из Бугарске, аустроугарска политика је почела да се мења. Сада су чланице Савеза три цара

²³ F. R. Bridge, *нав. дело*, 155; В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 22.

²⁴ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 23; др В. Ђорђевић, *нав. дело*, I, 102-105; *ИСН VI-1*, 79; С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића III*, 223-224; С. Новаковић, *нав. дело*, 15; Милан Пироћанац, *Белешке*, приредила Сузана Рајић, Београд, 2004, 179-181.

²⁵ М. Пироћанац, *нав. дело*, 179.

²⁶ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 23.

покушавале да нађу начин како би се што пре изашло из кризе. Калноки је изјавио Аустро-Угарска неће да уђе у рат са Русијом због Србије и Бугарске, као и да о разједињењу Бугарске и Источне Румелије не може бити речи. Монархија је сама пристала на то обновом Тројецарског савеза, само је било потребно наћи решење који ће сачувати углед Османског царства и спречити остале балканске државе да траже надокнаду територије.²⁷

Аустроугарски посланик Кевенхилер је пре нишке скупштине био позван по нове инструкције које је саставио гроф Калноки. И поред тога је са краљем разговарао у Бечу пар дана пре скупштине у Нишу, аустроугарски министар иностраних дела се уплашио да се краљ Милан превише занео у правцу рата. Колико је био забринут показују та упутства. Напис је имао неколико главних тачака: 1) Аустро-Угарска је била свесна да увећање бугарске државе сноси одређене последице за остале балканске народе, те да гроф сам не може осудити српског краља што предузима војне мере. Калноки је написао да је одвраћао краља Милана од наређења нагле мобилизације и да га је саветовао да добро размисли пре него што крене у рат; 2) мобилизација војске коју је краљ Милан наредио је добила карактер припреме за рат и самим тим је тај чин онерасположило целу Европу према Србији. Француска је предлагала да се „угуши српска ратна ларма”; 3) краљ Милан треба да се држи одлука Берлинског конгреса, поготову тачака о подели државних и националних снага; 4) Србија може иступити са својим захтевима тек када Европа дозволи стварање Велике Бугарске; 5) српском краљу се саветовало да одуговлачи мобилизацију и да она буде делимична; 6) Пошто је Аустро-Угарска наилазила на потешкоће у својој акцији да помогне Србији, краљ Милан треба да води рачуна да те потешкоће не повећава. Он је више пута тражио аустроугарску помоћ, што је Аустро-Угарску доводило у незгодан положај; 7) Кевенхилер је имао задатак да делује на српског краља тако да не пренагљује у својим акцијама јер Аустро-Угарска не жели да се политички и материјални интереси Србије доведу у питање. Иако је знао да краљ Милан увелико приводио крају припрему српске војске и да је рат био јако близу, он је саставио ова упутства. Калноки није желео да прети силом Србији као што му је то препоручивао лорд Солзбери, а са том идејом се сложио и немачки амбасадор у Бечу, Ројс. Британски премијер је предложио да се један аустроугарски корпус постави на

²⁷ М. Самарцић, *нав. дело*, 280.

границу са Краљевином Србијом али аустроугарска влада је сматрала да то може да донесе велику штету.²⁸

²⁸ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 23-25; М. Самарцић, *нав. дело*, 281.

Цариградске конференције и Србија

Недуго након догађаја у Пловдиву, састали су се немачки канцелар Ото фон Бизмарк и руски амбасадор Павел Шувалов у Берлину. Том приликом је Бизмарк споменуо Шувалову да следи сазивање конференције до проналазка решења за тренутну ситуацију на Балкану. Предлог о конференцији је формално потекао од Русије већ 13/25 септембра, на позив Бугарске и Османског царства које су тражиле да велике силе реше питање Источне Румелије. Неформални састанак шест потписника Берлинског уговора тзв. „мала” конференција је започела 4. октобра у Цариграду. Велике силе су овластиле своје цариградске амбасадоре да саставе изјаву за султана Абдул Хамида II и кнеза Александра Батенберга и да дају најбољи предлог хитног решења ситуације како не би дошло до рата између Османског царства и Бугарске кнежевине.²⁹

Иако је договорено да се рад конференције држи у тајности, већ другог дана конференције 5. октобра се знало да велике силе осуђују кнеза Александра Батенберга јер је прихватио преврат и да се похваљује држање Османског царства у тој ситуацији.³⁰

На почетку неформалне конференције је дошло до неслоге јер је Русија хтела да свргне кнеза Александра, што Великој Британији и Аустро-Угарској није одговарало. Бизмарк је покушавао да нађе најбоље решење како би се Аустро-Угарска и Русија споразумеле. Монархија је желела да Србија добије накнаду и да бугарски кнез остане на власти. Пред Тројецарски савез је Калноки поставио питање српске накнаде, али је Русија била против тога. Ако би Краљевина Србија добила парче бугарске земље, то би значило ширење аустроугарске сфере на рачун руске. Осим тога, руски циљ је био одржавање status quo и свргавање кнеза Батенберга. Из тог разлога, Руском царству су аустроугарски предлози били немогући за прихватање, а тим чином би дошло до спора између Аустро-Угарске и Русије. Како је Немачка имала пресудну улогу у овој ситуацији, Бизмарк је стао на руску страну. Тројецарским тајним уговором је Аустро-Угарска још 1881. године пристала на уједињење Источне Румелије са Бугарском јер је

²⁹ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 29; С. Јовановић, *Српско-бугарски рат...*, 39; М. Самарцић, *нав. дело*, 284.

³⁰ С. Новаковић, *нав. дело*, 11.

Русија прихватила да Монархија анектира Босну и Херцеговину.³¹ План Тројецарског савеза је био да се повреда Берлинског уговора ублажи тиме што ће Кнежевина Бугарска и Источна Румелија формално бити раздвојене како је у Берлину било договорено – Бугарска вазална кнежевина, а Источна Румелија аутономна област Османског царства, само што ће достојанство бугарског кнеза и румелијског гувернера бити спојено у једну личност. Немачки канцелар је такође, саветовао Аустро-Угарску да игнорише краља Милана. Ипак, Бизмарк је и сам контактирао српског краља, позвавши га да дође на разговор у Берлин, да би му саопштио да одустане од рата.³²

После десет дана преговора, амбасадори су постигли споразум. Велике силе су имале исти став – да се уједињење Бугарске и Источне Румелије призна као свршен чин, једино што је свака имала различито држање. Чланице Тројецарског савеза су иступиле заједно и спремиле текст декларације која је била намењена владама Османског царства и Бугарске. Оне су изразиле задовољство у држању султана Абдул Хамида II јер није прибегаво сили како би повратио територију. Осудиле су кршење међународног уговора, кнеза Батенберга, улазак бугарске војске у Источну Румелију, позвале су да бугарска војска ту територију напусти, а њеним старешинама препоручено да избегавају окупљање близу румелијске границе. Ова изјава је заправо била жеља да се румелијска револуција не прошири на остале делове Османског царства.³³

Планом утврђеним 15. октобра између Аустро-Угарске, Немачке и Русије, султан је морао да предложи сазив формалне конференције шест сила потписница Берлинског конгреса како би се решило румелијско питање. Након одредби уговора, кнез Батенберг и његова влада би били позвани да повуку трупе из Источне Румелије. Уколико бугарски кнез не изврши ове одлуке, велике силе ће престати да штите обе покрајине од султанових суверених права; а уколико изврши, велике силе ће расправити са Портом о начину како да се остваре жеље две покрајине у правцу асимилације и њихових администрација, без помињања „уједињења”. На састанку амбасадора 19.

³¹ Тројецарским уговором су такође и подељене интересне сфере на Балкану између ове три велике силе. Пошто је Аустро-Угарска добила право да анектира Босну и Херцеговину још на Берлинском конгресу 1878. године, Русија је сматрала да је бугарско уједињење њена накнада и да ако је Аустро-Угарска желела накнаду за Србију, да је то требало да тражи када је споразум био договоран. Ото фон Бизмарк се из тог разлога позвао на тајни уговор, склопљен четири године раније 1881. и стао на руску страну. (Слободан Јовановић, *Влада Милана Обреновића III*, 231-232)

³² В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 30; др В. Ђорђевић, *нав. дело*, I, 37-39; С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића III*, 230-232; Исти, *Српско-бугарски рат...*, 78-79.

³³ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 30-31; С. Јовановић, *Српско-бугарски рат...*, 41-42; М. Самарџић, *нав. дело*, 284.

октобра, немачки представник Радовиц је изјавио да ће османски султан Абдул Хамид II, на руски предлог, позвати велике силе да на новој формалној конференцији расправе о румелијском питању. Позив је подељен 22. октобра, а прихваћен од свих позваних земаља 25. октобра.³⁴

Тих дана је аустроугарска штампа почела да пише неповољно о ставу владе Краљевине Србије. Како краљ Милан ништа није чуо о збивањима у Цариграду, а чуо је шта се пише у Аустро-Угарској, он се 19. октобра обратио Кевенхилеру. Интересовало га је питање о српској територијалној накнади и да ли ће Аустро-Угарска то изнети пред велике силе ако кнез Батенберг буде постављен за румелијског гувернера. Пошто Беч и Петроград нису могли да се договоре око присаједињења Софијског и Видинског санцака Србији, договорено је да се стање поврати на *status quo*. Аустроугарски покушаји су били неуспешни јер се и немачки амбасадор Радовиц изјаснио против српске накнаде 19. октобра. Поред тога, одлучено је да Србија и Грчка треба да добију опомену, а самим тим је и српски краљ требало да добије свој одговор.³⁵

Колико је Русији одговарало решење бугарског питања, толико Аустро-Угарској није. Кнез Александар Батенберг је могао лако бити свргнут, а Србија је остала без икакве накнаде. Кевенхилер је добио упутства од грофа Калнокија како одговорити српском краљу зато што се силе нису сложиле око накнада за Србију и Грчку. Аустроугарски посланик у Србији је саставио једну промеморију краљу Милану у којој му је речено да ће аустроугарски цар Фрања Јосиф пред делегацијама одржати говор 24. октобра у ком ће изјавити како се мора сачувати стање предвиђено Берлинским уговором, осудити његову повреду и тражиће да се поврати пређашње стање на Балкану, како би се повратило поверење, а да ће велике силе Србији саопштити одлуку “мале” конференције. Ови савети су према Калнокију били довољни да се српски краљ одлучи на демобилизацију. Такође, била је обећана наклоност Аустро-Угарске уколико дође до нових територијалних промена. Кевенхилер је овоме додао да се велике силеprotиве српској накнади и да се Србија неће проширити, чак ако добије рат против Бугарске. Краљевина ће бити сматрана за рушитеља мира јер силе не виде разлог за ратовањем. Ови захтеви су српском краљу прочитани 22. октобра. Милутин Гарашанин и војни министар Јован Петровић су сматрали да треба послушати Калнокијев савет и демобилисати војску. Ипак, краљ Милан је исте вечери одбио све што је од њега

³⁴ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 31-32.

³⁵ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 35-36; М. Самарцић, *нав. дело*, 286; Д. М. Ковачевић, *нав. дело*, 294.

захтевано, истичући да му је јасно да нема аустроугарску подршку и да је за њега тај предлог неприхватљив. Поред тога, српски краљ је обећао да неће ући у рат док не види резултате предстојаће велике конференције, односно ако се не врати status quo у Источној Румелији.³⁶

Током свих ових дешавања, на српско-бугарској граници су примећене чете радикалских емиграната на челу са Николом Пашићем и Пеком Павловићем које су имале у плану да упадну у Србију и дигну буну, али убрзо су привремено обуставили акцију. Ови догађаји су по бугарској влади могли бити српски изговори за напад тако да је Никола Пашић ухапшен 10. октобра у Рушчуку. Већ сутрадан, по британском савету, кнез Александар је послао телеграм краљу Милану, иако су бугарски министри били против, у ком му је објаснио његов поступак у румелијском питању и да је потребан споразум између балканских народа како би се поделиле сфере акција.³⁷ Поред телеграма, кнез Батенберг је написао својеручно приватно писмо које је хтео лично да преда у Нишу. У том писму је бугарски кнез српском краљу нудио савез против Османског царства. Пошто је кнез Александар одустао од доласка у Србију, послао је телеграм српском краљу 19. октобра да му тражи одобрење да прими његовог изасланика Димитрија Грекова. Одговор краља Милана је био негативан. Није желео да прими Грекова. Након тога, српска влада је имала изговор за Порту и страну штампу да је одбила Грековљеву мисију јер би то била нова повреда Берлинског уговора^{38, 39}.

Милутин Гарашанин је телеграмом од 20. октобра обавестио српске посланике у иностранству да је Греков одбијен зато што Србија, која стоји на земљишту Берлинског уговора, неће да преговара са бугарским кнезом јер би ти засебни преговори били против интегритета Османског царства и Берлинског конгреса. Министар спољних послова Османског царства је био задовољан овим одговором, међутим, амбасадори великих сила у Цариграду су жалили зато што је српски краљ одбио да преговара са бугарским кнезом.⁴⁰

³⁶ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 36-37; С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића III*, 233-234; М. Самарцић, *нав. дело*, 287-289; Д. М. Ковачевић, *нав. дело*, 294.

³⁷ Кнез Александар Батенберг је под овиме мислио на заједничку акцију у Македонији. (Слободан Јовановић, *Српско-бугарски рат; Расправа из дипломатске историје*, 90-91)

³⁸ За нову повреду Берлинског уговора се сматрао рат против Османског царства који је кнез Александар Батенберг предлагао краљу Милану. Србија, у том тренутку, наводно није желела да улази у сукоб са Османским царством.

³⁹ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 34-35; С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића III*, 235-238; Исти, *Српско-бугарски рат...*, 90-91; Д. М. Ковачевић, *нав. дело*, 293.

⁴⁰ С. Новаковић, *нав. дело*, 18.

Велика конференција у Цариграду се састала 5. новембра, само што је поред амбасадора великих сила сада учешће имала и Османско царство са пуномоћницима. Аустро-Угарску је представљао барон Каличе, Русију Нелидов, Немачку Радовиц, Велику Британију сер Вилијам Вајт, Француску маркиз Ноаљ, Италију гроф Корти, док су представници Порте били Саид-паша и министар иностраних дела Сервер-паша. Сагласност између великих сила није било зато што је са једне стране стајао Тројецарски савез која је имао италијанску подршку, а са друге Велика Британија уз коју је била Француска. Ова конференција је имала за циљ да реши румелијско питање али да чланови Берлинског уговора не буду погажени. Како је уједињење Бугарске и Источне Румелије било противно договором склопљеним у Берлину, сада је било потребно решити да би се повратио status quo.⁴¹

Руски амбасадор је на другом састанку 6. новембра⁴² изнео план о повратку на status quo у Источној Румелији. Уз Русију су тај статус тражиле Порта, Аустро-Угарска и Немечка, док су Италија и Француска подржале овај захтев. Једина противна је била Велика Британија. Османски пуномоћници су представили формални предлог за status quo ante на састанку који је био дан касније, 7. новембра. Портин предлог се састојао из два дела. Први део се тицао решавања румелијског питања како остали балкански народи не би упадали на земљиште Османског царства, а други о кнезу Александру Батенбергу и предлог да се у Румелији постави нови гувернер. Њему су се противиле Велика Британија и Француска. На следећем састанку је британски амбасадор изнео декларацију своје владе, у којој се наводи да је предуслов за наставак рада конференције анкета која би се спровела међу румелијским становништвом, како би се знале њихове жеље. Приликом четвртог заседања 12. новембра, чланице Тројецарског савеза су натерале османску владу да предложи кнезу Батенбергу да упути делегат са захтевом о повлачењу војске из Источне Румелије, а румелијско становништво да се повинује вољи султана и Европе. Француски и британски амбасадори се нису сложили са овим предлогом тако да је конференција била завршена.⁴³

Краљ Милан је одлучио да ће да објави рат још после првог састанка конференције. Српски посланик у Цариграду, Јеврем Грујић је обавестио српског краља

⁴¹ С. Јовановић, *Српско-бугарски рат...*, 100-101.

⁴² У својим мемоарским листићима *Српско-бугарски рат и оновремене кризе 1885-1886*, на страни 26, Стојан Новаковић наводи да је датум другог састанка велике конференције био 25. октобар по старом календару, док Момир Самарцић у својој монографији *Од Сан Стефана до Сливнице; Србија против Бугарске (1878-1886)* на страни 297, пише да је исти састанак био 26. октобра.

⁴³ Др В. Ђорђевић, *нав. дело, I*, 213; С. Новаковић, *нав. дело, 26*; М. Самарцић, *нав. дело, 297*.

да Велика Британија не жели status quo. Грујића је још током трајања конференције у Цариграду, 9. новембра, барон Каличе саветовао да би рат и прелазак српске војске била највећа и најопаснија грешка и да би Србија изгубила корист, а да је за Краљевину најбоље да мирно сачека крај конференције. Краљ Милан је поручио Кевенхилеру да ће објавити рат када конференција објави полумере, како је Србија одржавала добре односе са Портом, она је примила новог османског посланика Зија-бега, који је носио поруку да Цариград чува и још утврђује добре односе са Србијом. После ове изјаве краљ Милан је обавестио Кевенхилера да ће Србија објавити рат 14. новембра ако се на четвртом састанку не донесе коначна одлука. Тако је због Аустро-Угарске, Србија изгубила још недељу дана. Пошто, наравно, на последњем састанку амбасадора ништа није договорено, како је Јеврем Грујић јавио, српски краљ је аустроугарском посланику показао текст о објави рата, експликативну ноту силама и проглас народу. Кевенхилер је помогао краљу Милану у измени текста. Објава рата је била оправдана бугарском агресијом, а за повод је послужио мањи бугарски напад 13. новембра.⁴⁴

⁴⁴ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 40-42; С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића III*, 241; Исти, *Српско-бугарски рат...*, 111; С. Новаковић, *нав. дело*, 27; М. Самарцић, *нав. дело*, 298.

Аустро-Угарска и српско-бугарски сукоб

Србија је објавила рат Бугарској 14. новембра 1885. године у 6 часова изјутра. У експликативној ноти која је била упућена великим силама је стајало да су бугарске трупе 13. новембра ујутру нападе пешадијски пук на српској територији у околини Власине. Краљ је народу упутио прокламацију у Нишу, где је речено који је повод за објаву рата. Тачке су биле следеће: 1) насилно рушење Берлинског уговора; 2) неоправдане царинске мере; 3) насилно и противправно отимање Брегова; 3) помагање радикалима 4) затварање граница; 5) лоше поступање са српским поданицима у Бугарској; 6) нагомилавање недисциплинованих добровољаца и напади на погранично становништво. Због три последње ставке, Краљевина Србија је морала да прогласи рат Кнежевини Бугарској.⁴⁵

Кнез Александар Батенберг се тада налазио у Пловдиву. Одмах је обавестио султана Абдул Хамида II да ће да преузме све мере у одбрану Османског царства и замолио га је за помоћ, као вазал свог сизерена. Османско царство је са друге стране сматрала Бугарску кривом због објаве рата. Велики везир Камил-паша је кнезу Александру написао да је напад од стране Србије последица дешавања у Румелији и да Порта не може ништа да уради док се не поврати мир, односно докле год је револуционарно стање у Бугарској и Румелији.⁴⁶ Бугарска влада је 17. новембра упутила ноту великим силама о акту агресије који је Србија учинила против ње 14. новембра 1885. године, због незадовољства уједињења Источне Румелије са Бугарском.⁴⁷

Пошто је аустроугарска штићеница напала руску штићеницу, у Бечу је то изазвало малу непријатност. Гроф Калноки је одмах предузео кораке да Немачка и Русија приме вест о рату као нешто што је на локалном нивоу, чим га је Кевенхилер известио о догађајима на Балканском полуострву. Он је веровао у српску победу и да ће се рат јако брзо завршити. Аустроугарски посланик у Србији је делио његово мишљење. Он је Гарашанину саветовао да чим српска војска избије на реку Искар да склопи примирје.

⁴⁵ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 42; С. Јовановић, *Српско-бугарски рат...*, 117-118; М. Пироћанац, *нав. дело*, 184.

⁴⁶ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 43-44; М. Пироћанац, *нав. дело*, 185.

⁴⁷ Нота бугарске владе силама (о акту агресије Србије), Софија 17. новембар 1885, *Балкански уговорни односи 1876-1996, I том (1876-1918)*, приредио Момир Стојковић, Београд, 1999, 196-198.

Чланице Савеза три цара су се договориле да се не мешају у рат.⁴⁸ Калноки је дан након објављивања рата јавио краљу Милану да жели срећу српском оружју и да није погрешно што је толико дуго чекао са објавом рата јер цариградска конференција није могла ништа да уради поводом румелијског питања, а да јавност у Аустро-Угарској сматра да Србију треба подржати.⁴⁹

Српска војска је прешла границу са Бугарском 14. новембра, а централни стратешки значај је био продор ка Софији, док је према Видину вршен помоћни удар. Бугарска предња одељења су била потиснута и истог дана је освојен Цариброд. У наредна четири дана су заузети Кула, Трн, Брезник и утврђен је положај код Драгомана. Продор ка Видину је успешно напредовао, тако да се 18. новембра бугарска војска сматрала растуrenom и неорганизованом. Ипак, тродневна битка код Сливнице⁵⁰ се завршила српским поразом. Након губитка, српски краљ је наредио повлачење из Цариброда у Пирот и оданде је наредио да му се депеше шаљу у Белу Паланку.⁵¹

Краљ Милан је одмах реаговао и замолио аустроугарског потпуковника војног аташеа Пинтера, који је био ту као посматрач, да пренесе аустроугарској влади да реагује код осталих великих сила преузме корак у закључивању примирја. Пинтер је свом телеграму који се послат из Ниша, додао да је неминован распад српске војске. Калноки је одмах посредовао како би се што пре потписало примирје.⁵²

Милутин Гарашанин је отишао код краља који се налазио у Белој Паланци, не би ли га одговорио од примирја. Краљ Милан, обесхрабрен је био у нервном растројству, тако да је повукао одлуку да се војска повуче ка Пироту и наредио војсци да се врати у Драгомански кланац. Пинтер је опет замољен од стране српског краља да телеграмише аустроугарску владу да заустави интервенцију коју је тражио. Калноки је примио телеграм када су већ кораци о примирју били започети и он није имао намеру да их обуставља.⁵³ Краљица Наталија је у овом тренутку била забринута за свог мужа и за Србију, па је и покушала да спречи Кевенхилера да пошаље телеграм Бечу да краљ повлачи свој апел о примирју. Аустроугарски посланик јој је у писму 21. новембра

⁴⁸ F. R. Bridge, *нав. дело*, 156; В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 44-45; Н. Обреновић, *нав. дело*, 156.

⁴⁹ М. Пироћанац, *нав. дело*, 184.

⁵⁰ Битка код Сливнице је трајала од 17. новембра до 19. новембра 1885. године.

⁵¹ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 47; *ИСН VI-1*, 82; С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића III*, 272-285; Д. М. Ковачевић, *нав. дело*, 297; С. Новаковић, *нав. дело*, 35-37; М. Пироћанац, *нав. дело*, 185; М. Самарцић, *нав. дело*, 299-301.

⁵² В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 48; Д. М. Ковачевић, *нав. дело*, 298; М. Самарцић, *нав. дело*, 301.

⁵³ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 49; Д. М. Ковачевић, *нав. дело*, 298; Н. Обреновић, *нав. дело*, 159; М. Самарцић, *нав. дело*, 302.

одговорио да је то спасавање војничке части. Српска краљица са друге стране никада није ни видела предност тог рата и само јој је било стало до угледа српске војске.⁵⁴

Бугарска војска је два дана касније, 21. новембра добила појачање из Источне Румелије. Кренула је у напад и потиснула српску војску из Драгоманског положаја. Због овог пораза, на састанку команданата српских дивизија, договорено је да се тражи примирје и одлучено је да се војска повуче на границу. Краљица Наталија је након Гарашаниновог одласка преузела власт. Она се обратила за помоћ Кевенхилеру да доведе све слободне лекаре из Земуна јер је било доста рањеника зато што Србија није имала довољно расположивих средстава за све њих. Аустроугарски посланик је саветовао да пошаље телеграм цару Фрањи Јосифу и да га замоли за помоћ аустроугарског Црвеног крста. Недуго после тога је уследила помоћ из Беча и Пеште.⁵⁵

Кевенхилер није схватао озбиљност ситуације и саветовао је Гарашанину да треба ићи напред и ући у Софију кроз три дана. Аустроугарски посланик је сматрао да ће велике силе саме наметнути примирје у року од осам дана. Његов став је био такав да је мислио да ће Србија само тако моћи да добије територију и да је може задесити већа несрећа ако са малим одредом војске нападне утврђења Сливнице, како би завршила рат. Од тога је зависио и краљев опстанак на престолу. Кевенхилер је контактирао Калнокија 21. новембра, поручивши му да ако не дође до новог војног успеха Србије, да ће краљев положај постати неодржив. У Бечу су делили његово мишљење зато што је краљ Милан био ослонац аустроугарске политике у Србији. Пошто је абдикација српског краља била скоро сигурна, аустроугарски министар иностраних дела је упозорио цара да је за Аустро-Угарску најпожељније да на престолу остане династија Обреновић, односно да остане намесништво краљице Наталије до пунолетства принца Александра. Калноки је сматрао да се према Србији, у овом тренутку, треба поставити пријатељски и да се тиме српска краљица придобије. Ово је предложио јер му се краљица Наталија претходно обратила тражећи помоћ за рањене војнике.⁵⁶

Бугарска војска је потиснула српску војску из Драгоманског кланца. Србија је претрпела велике губитке приликом одбране. Због овог успеха, Бугари су кренули дуж границе са Србијом. Они су почели да нападају српску војску, зауевши Цариброд 23.

⁵⁴ Н. Обреновић, *нав. дело*, 159.

⁵⁵ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 50; Н. Обреновић, *нав. дело*, 160.

⁵⁶ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 50; *ИСН VI-1*, 83; Д. М. Ковачевић, *нав. дело*, 299; М. Пироћанац, *нав. дело*, 186.

новембра и Нешков вис у Пиротској котлини 24. новембра, а циљ им је био Пирот. Милутин Гарашанин је по краљевом наређењу замолио аустроугарско министарство иностраних дела да убрза акцију код других великих сила. Порта је 21. новембра саветовала кнезу Александру Батенбергу да прекине рат, али кнез Батенберг је одбио савет уз речи да неће пристати ни на какво примирје док су српске трупе на бугарској територији.⁵⁷

Чланице Тројецарског савеза су 24. новембра предложиле Србији и Бугарској примирје. Српски краљ је одмах прихватио предлог и одмах након тога је отишао у Ниш да сачека бугарски одговор. Бугарској влади се то ни мало није свидело, само нису смели да одбију велике силе. Министар иностраних дела Бугарске, Илија Цанов је изјавио да влада без кнеза не може ништа да уради тј. све докле год он није у Софији. Краљ Милан је замолио аустроугарску владу да запрети кнезу Александру Батенбергу да ће аустроугарске трупе ући у Србију ако он не прихвати примирје. У међувремену, бугарске трупе су све више напредовале што је могло Србији створити додатне компликације. Цар Фрања Јосиф је чак скратио свој боравак у Геделеу и вратио се у Беч и сазвао седницу 24. новембра на којој је одлучено да се кнез Александар мора притиснути да прихвати примирје. Кевенхилер је добио задатак да оде у команду бугарске војске и да стави до знања кнезу Батенбергу да Аустро-Угарска неће бити равнодушна патњама Србије и њеног становништва, да прекине непријатељство и закључи примирје.⁵⁸

Како је Србија пристала на примирје, српске трупе су кренуле да се повлаче. Тек тада, Милутин Гарашанин се сетио да пита Јеврема Грујића да ли је и Бугарска донела исту одлуку. Српски парламентарни су обавестили бугарске команданте да је Србија обуставила непријатељство, а добијен је одговор да они нису упознати са примирјем. Бугарска војска прешла границу 26. новембра и истог дана заузела Пирот. Он је био брањен са само једним батаљоном јер се Србија није ни надала бугарском нападу. Сутрадан 27. новембра, српска војска је вратила Пирот на јуриш али исте вечери га је и сама напустила. Бугари су ушли у тај град, док је војска Краљевине Србије била приморана да се повлачи. Овом битком је сам рат био завршен, 27. новембра ујутру.⁵⁹

⁵⁷ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 50-52; С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића III*, 291-292; М. Пироћанац, *нав. дело*, 187; М. Самарџић, *нав. дело*, 302.

⁵⁸ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 52; С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића III*, 292-293; Исти, *Српско-бугарски рат...*, 143-144; Д. М. Ковачевић, *нав. дело*, 299; Н. Обреновић, *нав. дело*, 164; М. Пироћанац, *нав. дело*, 187-188; М. Самарџић, *нав. дело*, 303.

⁵⁹ С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића III*, 294-297; М. Пироћанац, *нав. дело*, 191.

Кевенхилер је по свом задатку отишао у бугарску врховну команду да натера кнеза Александра Батенберга на примирје. Калноки је аустроугарског посланика у Србији саветовао да не прети кнезу Батенбергу него да га упозори на пријатељски начин. Његова мисија је извршена 28. новембра у преподневним часовима. Он је бугарском кнезу у име свог цара, запретио уласком аустроугарске војске у Србију уколико се ратне операције наставе, а то би довело и до руске окупације Бугарске.⁶⁰ После саветовања са официрима, кнез Александар је пристао на примирје. Након успешно извршеног задатка, аустроугарски посланик је обавестио краља Милана у Белој Паланци. Српски краљ је додао да ће абдицирати у корист свог сина када мир буде био склопљен. Петрограду се ова мисија ни мало није допала. Тамо су аустроугарској дипломатији замерили јер је преузела тај корак без претходне консултације са Русијом. Аустроугарска штампа је високо подизала Кевенхилерову мисију као доказ да је Аустро-Угарска овим чином спасила Србију од велике опасности.⁶¹ Пре него што је отишао да обави свој задатак, аустроугарски посланик се претходно сусрео са краљицом Наталијом која га никада пре тога није видела толико срећног јер је имао да обави нешто тако важно. Током њиховог разговора, краљица је замолила Кевенхилера да охрабри краља Милана док јој је он спомињао његову абдикацију. У међувремену се појавила вест у *Тајмсу* да српски краљ очекује краљицу Наталију у Нишу како би абдицирао и поверио јој намесништво.⁶²

Краљ Милан је био исцрпљен и спреман да абдицира. У нервном растројству је хтео да напусти земљу са породицом. Он је спремио потписану абдикацију и позвао краљицу 26. новембра да дође у Ниш са престолонаследником. Министри на челу са Гарашанином су краља одговорили од подношења оставке 28. новембра. Српски краљ је долазио је у сукоб са Гарашанином и био је љут на Кевенхилера јер га је критиковао. Био је бесан на краљицу Наталију, што због брачних проблема, што због васпитавања принца Александра, а највише због сумње да се приближава Русији.⁶³

Тог дана када је прихваћено примирје од стране Србије, одржана је и последња седница цариградске конференције. Порта је у договору са земљама Тројецарског савеза одлучила да пошаље два делегата у Пловдив како би позвала на повратак пређашњег

⁶⁰ Аустроугарски листови су оспоравали Кевенхилерову претњу кнезу Александру Батенбергу. (Милан Пироћанац, *Белешке*, 196)

⁶¹ F. R. Bridge, *нав. дело*, 156-157; В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 53-54; *ИСН VI-1*, 83; С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића III*, 297-299; Исти, *Српско-бугарски рат...*, 145; Д. М. Ковачевић, *нав. дело*, 300; М. Пироћанац, *нав. дело*, 196.

⁶² Н. Обреновић, *нав. дело*, 165.

⁶³ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 55-56; *ИСН VI-1*, 84; Н. Обреновић, *нав. дело*, 166.

стања и обећала амнестију. Најважније питање је сада било коначно закључивање примирја између Србије и Бугарске. Србија је тражила да примирје траје четири недеље, да обе војске остану где су или да се обе повуку у исто време. Бугари су сматрали да српска војска треба да напусти бугарску територију и да бугарске трупе остану на својим положајима од 28. новембра. Такође су одбијали да утврде рок за потписивање примирја и да након тога одреде пуномоћници за склапање мира. Српски одговор је био тај да ће се Србија повући из Видина ако се бугарска војска повуче са српске територије или да обе војске остану на својим позицијама.⁶⁴ Милан Пироћанац је сматрао да је бугарски кнез својим захтевом желео да искористи те околности и задржи Пирот за Бугарску јер би то био доказ да је победио Србију у рату.⁶⁵

У аустроугарском министарству иностраних дела је било јасно зашто је српски став такав. Аустро-Угарска се бојала да Србија не злоупотреби то што је рат био обустављен како би се спремила на поновно ратовање. Калноки је послао отправника послова, саветника фон Шисла код српског дипломате Ристе Данића да му каже упозори српску владу да не помишља на наставак рата јер се то косило са интересима Аустро-Угарске. Гарашанин је поручио да Србија само жели мир и да је спремна да прихвати све услове уколико нису у супротности са достојанством земље. Тврдио је да Србија неће обновити непријатељство осим уколико је неко не нападне.⁶⁶

Беч је бугарској влади поручио да ако њихова војска опет нападне да ће је Аустро-Угарска зауставити. Српска влада је 6. децембра изнела последњи предлог да бугарска влада, у посредству Кевенхилера одреди комисију за демаркационе линије и неутралне зоне. Следећег дана бугарска влада јавља да она не прима српски предлог који није стваран и да остаје при ранијим захтевима: 1) да се српска војска повуче са бугарске границе у року од 48 часова након потписивања примирја; 2) бугарска војска остаје у Србији до потписивања мира; 3) након примирја, обе владе треба да именују делегате за закључивање мира; 4) ако српска влада не прихвати услове у року од 24 часа, Бугарска ће се обратити великим силама, које су и обуставиле ратовање.⁶⁷

Калноки се трудио свим силама да спречи наставак рата. Он је отишао у Петроград не би ли предложио заједнички план рада како би се извршио притисак на

⁶⁴ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 59; С. Јовановић, *Српско-бугарски рат...*, 128; М. Пироћанац, *нав. дело*, 196; М. Самарџић, *нав. дело*, 304-305

⁶⁵ М. Пироћанац, *нав. дело*, 197.

⁶⁶ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 59; М. Пироћанац, *нав. дело*, 198-199.

⁶⁷ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 60; Д. М. Ковачевић, *нав. дело*, 303; М. Пироћанац, *нав. дело*, 199.

Србију и Бугарску да склопе примирје. Гроф је изнео план српској влади да би то примирје било лакше склопљено. Краљевина Србија је требало да замоли велике силе за сарадњу и да каже да је спремна поверити војна питања примирја европској војној комисији ако на то пристане и Кнежевина Бугарска. Милутин Гарашанин је 8. децембра упутио ноту силама, не споменувши војну комисију и рекавши да је Србија спремна да прихвати било које решење које је у интересу земље. Аустроугарски министар иностраних дела, гроф Калноки није био задовољан изменом предлога. Краљица Наталија је са друге стране сматрала да су ту војну комисију могли само да наметну Србији, а не да је Србија тражи. Краљ Милан је је у овом тренутку био спреман да пристане на све да би изашао из ћорсокака у коме се нашао. Чак је и Кевенхилер скренуо пажњу српској краљици на важност комисије и рекао јој да будућност Краљевине зависи од ње. Краљ Милан је на крају замолио Гарашанина да пристане на аустроугарски предлог, тако да је председник српске владе 11. децембра послао нову ноту великим силама.⁶⁸

Због непотпуне сигурности од успеха, силе су тражиле од Србије и Бугарске да свечено изјаве да прихватају одлуке комисије. Гарашанин је одмах прихватио, док се бугарски одговор одуговлачио, а кнез Александар Батенберг је претио и новим нападом. Цанов је 15. децембра упутио ноту великим силама у којој је захтевао да бугарски делегат има исти статус као и српски. Калноки му је дао одговор да у комисији неће ни бити српских или бугарских делегата и да ће у обзир бити узета бугарска победа. Представници Аустро-Угарске, Немачке, Русије, Италије и Велики везир Камил-паша су упутили колективну ноту Бугарској 18. децембра захтевајући одговор. Дан касније бугарска влада је прихватила предлог.⁶⁹

⁶⁸ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 65-66; С. Јовановић, *Српско-бугарски рат...*, 146; Н. Обреновић, *нав. дело*, 172-173; М. Самарцић, *нав. дело*, 306.

⁶⁹ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 67-68; С. Јовановић, *Српско-бугарски рат...*, 146-147; М. Самарцић, *нав. дело*, 306.

Од примирја до мира

Чланови комисије, чекајући одговор од српске и бугарске владе су се састале у Бечу 14. децембра, одакле су два дана касније кренули ка Пироту да обележе границу и одреде неутралну зону. На путу, комисија се састала са краљем Миланом у Нишу 18. децембра, како би добила обавештења од српске Врховне команде. Војном конвенцијом је одлучено да ће примирје трајати од 21. децембра до 1. марта. Ако се мир до тада не буде закључио, аутоматски би требало да буде продужен. Уколико једна страна, након 1. марта буде хтела да прекине примирје, мораће супротну да обавести десет дана раније. Обе стране су морале да се повуку са окупиране територије. Српска војска до 25. децембра, а бугарска до 27. децембра. Грађанска власт је требало да одмах преузме управу над напуштеним територијама; дуж граничне линије је створена неутрална зона; заробљеници су морали бити враћени; одређени су делегати за преговоре о миру.⁷⁰

Заседање комисије је било 21. децембра. На њему су присуствовали српски и бугарски пуномоћници пуковник Петар Топаловић и капетан Панов. У тренутку када је српски делегат требало да потпише примирје, од краља је добио депешу да потпише само *ad referendum*. Краљ Милан се одлучио на тај потез из страха да Бугари не буду желели да повуку војску из Пирота до закључења мира. Ипак, председник комисије није то дозволио пуковнику Топаловићу дозволио, рекавши му да је Србија унапред пристала да потпише примирје. Српски краљ је позвао Кевенхилера да би му рекао да жели одбацити примирје јер је последњи члан о одређивању делегата политичке природе. Аустроугарски посланик је у вишечасовном разговору краљу објаснио да Србију може задесити црна судбина уколико не потпише примирје. Генерал Ђура Хорватовић је сматрао да Краљевина Србија треба да пристане на компромис, тако да су краљ Милан и Гарашанин попустили. Топаловићу је јављено да потпише документ, иако је он то већ урадио. Краљ Милан је сада мислио да га је Аустро-Угарска изиграла. Кевенхилера је известио да ће да упути протестну ноту силама због последњег члана. Краљица Наталија је била љута на Кевенхилера због тога што су српски пораз и политичке одредбе стајале

⁷⁰ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 70; С. Јовановић, *Српско-бугарски рат...*, 147; М. Пироћанац, *нав. дело*, 201; М. Самарцић, *нав. дело*, 307.

у примирју и видевши сплетку у свему томе, мислила је да је он злоупотребио њену лаковерност.⁷¹

Порта је сматрала да она, као бугарски сизерен има права да преговара и уговара за Бугарску. Она је захтевала да се уговор о миру не закључи без њеног учешћа. Османско царство је именovalo свог делегата Меџид-пашу који је послат у Софију. Са кнезом Александром Батенбергом је договорено да у преговорима са Србијом свог представника и Бугарска и Османско царство. Српска влада је пристала на ово решење. Сада је остало питање о месту где ће се преговарати и закључити мир. Порта је предлагала Цариград, Бугарска Софију, а Србија Београд, Ниш или Пирот. Србија никако није желела да се преговори воде у Софији јер се она није сматрала побеђеном. Бугари, са друге стране нису хтели да се преговори воде у Београду јер су себе сматрали за победнике. Аустро-Угарска је посредовала за неко друго место на неутралном земљишту и предложила је мање румунско место. Велика Британија је предложила Букурешт, а Немачка и Русија су се сложиле са том идејом. Порта је 6. јануара поново покренула питање избора места, а Гарашанин је почетком јануара предложио Османском царству Букурешт као неутрално место.⁷²

Након саопштења текста услова о примирју 22. децембра, краљ Милан је охладнео према Аустро-Угарској и одбијао је да се састане са Кевенхилером. Аустроугарски посланик се пожалио грофу Калнокију да је према њему настало велико неповерење. Кевенхилер је наишао и на хладан пријем код краљице Наталије и њихова виђења су се проредила, иако је он тражио било какав повод да се види са њом. Калноки је имао очекивање да ће убрзо бити склопљен мир. Он је телеграмисао Гарашанина да српска влада именује свог делегата зато што је Бугарска већ то учинила. Такође је и Порта затражила српском краљу исту ствар. После дужег договора са краљем, изабран је Чедомиљ Мијатовић.⁷³

По договору великих сила од 11. јануара, Србија, Грчка и Бугарска је требало да изврше демобилизацију војске. Пошто је Србија одуговлачила са демобилизацијом, Русија је предложила 20. јануара, уколико опет дође до сукоба, да ће нападач имати целу

⁷¹ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 70-71; др В. Ђорђевић, *Историја Српско-бугарског рата 1885; Од Сливнице до Пирота; друга књига*, Београд, 1908, 1401-1402; С. Јовановић, *Српско-бугарски рат...*, 148-149; Д. М. Ковачевић, *нав. дело*, 303; Н. Обреновић, *нав. дело*, 177.

⁷² В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 74, 80; др В. Ђорђевић, *нав. дело, II*, 1403-1404; С. Јовановић, *Српско-бугарски рат...*, 150; М. Самарџић, *нав. дело*, 308.

⁷³ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 75-77; Д. М. Ковачевић, *нав. дело*, 306; Н. Обреновић, *нав. дело*, 179; М. Пироћанац, *нав. дело*, 222-223.

Европу иза себе и да неће доћи до територијалних промена. Персијани, руски посланик у Србији је мислио да ће до рата доћи за разлику од Кевенхилера. Он је 1. фебруара оштро саопштио Гарашанину да Мијатовић у Букурешту обавештава редовно велике силе у току преговора и да слуша њихове савете. Исту вест је Кевенхилер саопштио 2. фебруара, само у пријатељској форми.⁷⁴ Крајем јануара 1886. године, српски краљ се нашао са Персијанијем рекавши му је да се разочарао у проаустроугарску политику и да је због тога решио да се можда врати под проковитељство Русије. Он је предложио да Русија помогне Србији у територијалном проширењу и да га у случају абдикације наследи син Александар. Ипак у Петрограду су његове предлоге окарактерисали као маневар и одговорили су му да захтев за проширење није могућ али да принц Александар може имати подршку Русије.⁷⁵

Аустроугарски посланик у Србији, Кевенхилер је 4. фебруара добио позив да дође у двор, након што је краљ Милан добио вест да су се Бугарска и Османско царство споразумели у решавању румелијског питања. Краљ је Кевенхилеру предао питања за Калнокија. Он се позвао на Тајну конвенцију, а интересовало га је да ли Аустро-Угарска сматра да се њена благонаклоност ка Србији мора ограничити и да ли ће она морати да се заузме према споразуму између Порте и кнеза Александра. Аустроугарски посланик је одмах послао аустроугарском министру иностраних дела питања и известио га је на опасност руске дипломатије у Београду. Скренуо му је и пажњу на попустљивост аустроугарске дипломатије пред руским захтевима. Кевенхилер је мислио да је краљ Милан престао слушати Аустро-Угарску јер сматра да то иде у корист Русији, а и Србија је стварала утисак да је руска заштита јача. Осим тога, српски краљ је приметио да се Аустро-Угарска мање залаже за Србију. Гроф Калноки је 7. фебруара одговорио на питања. Краљ Милан је добио одговор да Аустро-Угарска неће изгубити Србију из вида, да ће се залагати за њене интересе, да се бугарски кнез у својству вазала договорио са сизереном силом о Источној Румелији и да се нада да ће тај договор учинити крај једном стању. Краљ Милан је сада био сигуран да ће Аустро-Угарска прихватити османско-бугарски споразум. Такође, Калнокију се није свидело то што је аустроугарски посланик у Београду критиковао његову политику према Србији. Кевенхилер је сада добио неограничено одсуство, а Берлин је поздравио ову меру. Аустроугарски министар

⁷⁴ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 79, 83-85.

⁷⁵ Д. М. Ковачевић, *нав. дело*, 306.

иностраних дела је схватио да је Кевенхилер одговоран за ратоборну политику коју је српски краљ водио.⁷⁶

⁷⁶ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 86-88; Д. М. Ковачевић, *нав. дело*, 308.

Букурешки мир

Порти је требало око две недеље да одговори Србији на предлог о Букурешту као седишту конференције мира, зато што се договарала са кнезом Александром о румелијском питању и војном савезу. Између Османског царства и Бугарске је закључен споразум 2. фебруара 1886. године и одлучено је да султан Абдул Хамид II именује кнеза Александра Батенберга за гувернера Источне Румелије. Ове две земље су поред тога договориле војни одбрамбени савез. Уколико би Србија сада напала Бугарску, пред собом би видела османску војску. Упутства за српског делегата је 28. јануара саставио Милутин Гарашанин, не знајући за османско-бугарски споразум. Аустро-Угарска је Краљевини Србији поручила да не може да јој помогне ни дипломатски, ни повратак на *status quo*, нити да добије накнаду. Остало је било само да закључи мир.⁷⁷

Мировна конференција је почела 4. фебруара 1886. године. Представници Србије, Османског царства и Бугарске били су Чедомиљ Мијатовић, Мецид-паша и Иван Гешов. Српски захтеви били су исти као и на почетку рата: повратак на *status quo* или територијална накнада. Било је и отворено питање Брегова које би требало бити признато за српско право својине и решавање питања трговинских односа.⁷⁸ Бугарска влада је хтела да тражи територијалну надокнаду, али је одустала од овог захтева па је од Србије тражила ратну одштету у износу од 25.000.000 франака, са роком исплате од пет година. Гаранција за исплату би била та да град Пирот остане у бугарским рукама. Овој одлуци су се успротивиле Аустро-Угарска, Немачка и Велика Британија. Пошто српска влада не би пристала на ратну одштету, кнез Александар Батенберг је замолио аустроугарског министра иностраних дела да утиче на Гешова како би одустао од тог захтева јер тако мир никада неће бити потписан. У замену је био стављен захтев могућност признавања бугарског уједињења. Кнез Александар је пристао и да се преговори заврше у року од 24

⁷⁷ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 88; Д. М. Ковачевић, *нав. дело*, 308-309; С. Новаковић, *нав. дело*, 55; М. Пироћанац, *нав. дело*, 242.

⁷⁸ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 88, 90; др В. Ђорђевић, *нав. дело, II*, 1404; С. Јовановић, *Српско-бугарски рат...*, 151; М. Самарџић, *нав. дело*, 310.

часа али је био забринут због наоружавања и утврђивања граница од стране Краљевине Србије. Због притиска три силе, бугарски делегат је морао да попусти.⁷⁹

Калноки је 15. фебруара казао Гарашанину да се Србија излаже опасности тиме што наставља припреме за рат и што одуговлачи преговоре, а Немачка и Велика Британија су се сложиле са тим кораком. Српски председник владе је одбио оптужбе и окривио Порту. Гарашанин је и био у праву. На првом састанку конференције се сазнало да османски делегат Мецид-паша нема формално пуномоћје. Сада је требало чекати седам дана да оно дође из Цариграда. Када га је добио 11. фебруара, он је одуговлачио са читањем бугарских предлога, члан по члан. Због ове ситуације, краљ Милан је српском делегату 18. фебруара наредио да не иде на седнице док османски представник не прочита све чланове бугарског предлога. Али овај поступак је могао да доведе до распада конференције. Мијатовићу је издато ново наређење да прихвати бугарски предлог.⁸⁰ Током српско-бугарских преговора је у листу *Нове Слободне Пресе* изашао чланак са којим се Милан Пироћанац сложио, а то је да Аустро-Угарска нема никакав интерес да види Србију као јаку земљу. Он је сматрао да је аустроугарски интерес да Бугарска што више ојача јер Аустро-Угарска нема међу својим народностима Бугаре, али зато има Србе који полажу право на Босну и Херцеговину.⁸¹

Промена става је била та да се повећала опасност од страначких борби у Србији јер радикали нису хтели да се споразумеју са напредњацима. Србији је остало још 2.700.000 франака да прими од зајма који је закључила на почетку рата, али ни *Ландербанка* ни *Контоар д'Есконт* јој нису ништа исплаћивали, док је државна каса имала само 300.000 динара. *Ландербанка* је обавестила српског краља да скида одговорност са себе ако не дође до склапања мира, а и српске државне обвезнице су почеле да падају на берзи у Бечу. Поред тога, Зија-бег, османски посланик је 17. фебруара јавио српској влади да Порта сматра да има право бранити Бугарску ако је неко нападне, зато што је она саставни део Османског царства.⁸²

Србија је примила молбу да што пре склопи мир и да изврши демобилизацију војске. Мијатовић је поднео једини члан српског захтева, који је саставио Милутин Гарашанин, пославши му у телеграму 20. фебруара. Члан је прочитан на седници 22.

⁷⁹ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 91; др В. Ђорђевић, *нав. дело*, II, 1405; С. Јовановић, *Српско-бугарски рат...*, 152-153; М. Самарцић, *нав. дело*, 311.

⁸⁰ В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 90-91; М. Самарцић, *нав. дело*, 311.

⁸¹ М. Пироћанац, *нав. дело*, 246.

⁸² В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 92; М. Самарцић, *нав. дело*, 311

фебруара. Он је гласио: „Мир који је прекинут између Краљевине Србије и Кнежевине Бугарске 2. новембра 1885. године, повраћа се од дана измена ратификација овог уговора која ће се извршити у Букурешту...”.⁸³ После седнице су српском делегату саопштени бугарски прелози: мир и пријатељство, амнестија, исправка границе и 25.000.000 франака. Српски делегат је добио упутства да не пристане ни на какву измену српског предлога. Из тог разлога је Чедомиљ Мијатовић одбио бугарски 25. фебруара када је прочитан на седници. Тај предлог се састојао само из прва два члана претходног. Гарашанин није хтео да пристане на пријатељство са Бугарима по цену прекида преговора јер би тако изгледало да је спор између Србије и Бугарске око Румелије решен. Уосталом због тога су и ове две државе заратиле. Велике силе и Кнежевина Бугарска су прихватиле Гарашанинов предлог па је та реч избачена из уговора. Улогу коју је Аустро-Угарска имала током ових преговора је била посредничка. Њен задатак је био да се поврати мир али и да Србија више не буде оптерећена територијалном надокнадом.⁸⁴

Уговор је потписан 3. марта, на осму годишњицу Санстефанског мира. Краљ Милан је намерно изабарао овај датум јер је по њему он био превасходан узрок неслагања између два братска народа. Мир је имао један члан – да се између Краљевине Србије и Кнежевине Бугарске успоставља мир и да ће се тај акт ратификовати у Букурешту у наредних петнаест дана, а и раније ако је то могуће. На дну документа су се потписали: са једне стране представник Краљевине Србије, Чедомиљ Мијатовић, ванредни посланик и опуномоћени министар у Лондону, а са друге стране представник Османског царства, Абдулах-Мецид-паша, беглербег Румелије, директор штампе у царском Министарству спољних послова и представник Кнежевине Бугарске, Иван Евијатов Гешов, гувернер Бугарске народне банке. Након потписивања, Србија је објавила указ о демобилизацији. Потписивањем овог документа је био окончан Српско-бугарски рат. После потписа, у Београду је објављен указ о демобилизацији, а краљ Милан је отишао одмах у Ниш да лично врши надзор над разоружањем војске.⁸⁵

⁸³ Гарашанинов телеграм Мијатовићу у Букурешту, Београд 8. фебруар 1886, В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 105-106; текст је био писан на француском језику.

⁸⁴ F. R. Bridge, *нав. дело*, 158; др В. Ђорђевић, *нав. дело*, II, 1406; С. Јовановић, *Српско-бугарски рат...*, 155-157; М. Самарџић, *нав. дело*, 312.

⁸⁵ Уговор о миру између Краљевине Србије и Кнежевине Бугарске, 3. март 1886, *Балкански уговорни односи, I том (1876-1918)*, 198-199; В. Ј. Вучковић, *нав. дело*, 98, 106-107; Н. Обреновић, *нав. дело*, 183-184.

Закључак

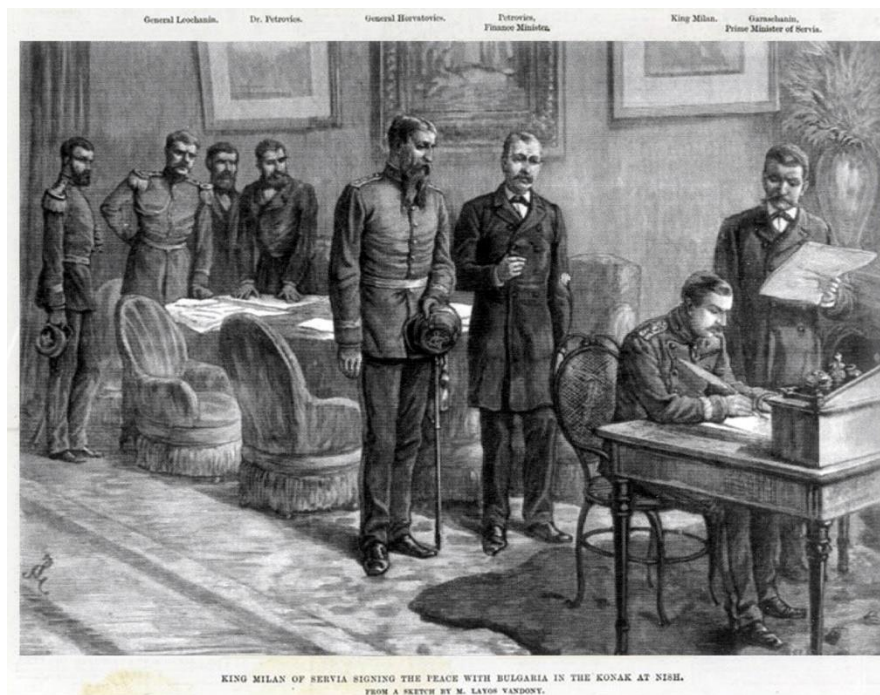
Спољна политика коју је краљ Милан водио још од Берлинског конгреса била је усмерена према Аустро-Угарској. Краљевина Србија је била аустроугарска штићеница. Након Пловдивског преврата, српски краљ је одмах отишао у Беч како би се састао са министром иностраних дела Аустро-Угарске, грофом Густавом Калнокијем. Тада је био први пут да је посумњао у лојалност Аустро-Угарске, јер је помислио да је уједињење Бугарске и Источне Румелије договорено на састанку три цара, месец дана раније, августа, 1885. године. Краљ је очекивао да ће Аустро-Угарска у неком тренутку обезбедити територијалну накнаду Србији на рачун бугарске територије, односно, очекивао је да ће Краљевина добити Видин и Трн. Тако је и изгледало на почетку. Након што је краљ Милан наредио мобилизацију војске, гроф Калноки се понашао равнодушно, па је чак и подржавао тај чин. Ипак, касније ће покушавати да обузда српског краља и да га одговори од рата, тј. да га убеди да се узда у аустроугарску дипломатију. Са друге стране, аустроугарски посланик у Србији, Кевенхилер је имао велики утицај на краља Милана јер му се налазио близу, за разлику од министра иностраних дела Аустро-Угарске који се налазио у Бечу. Он је и српског краља хушкао на рат.

Током цариградских конференција, аустроугарска дипломатија се трудила да покуша да обезбеди Краљевини Србији територијалну накнаду без рата или макар повратак *status quo*. Монархија није успела да испуни оно што је обећала српском краљу јер су друге велике силе одбијале тај захтев. Аустро-Угарска је унапред пристала на уједињење Бугарске када је формирала Тројецарски савез са Немачком и Русијом, када су подељене интересне сфере на Балканском полуострву. Краљ Милан је у том тренутку схватио да му Аустро-Угарска неће помоћи, тако да је уз подршку Кевенхилера, који му је помогао да састави текст објави рата, објавио рат Бугарској. Српски краљ је поновио исту грешку из српско-турских ратова када је уместо руског министра иностраних дела Горчакова, слушао руског посланика Србији Карцова, само што је сада уместо грофа Калнокија, аустроугарског министра спољних послова, слушао Кевенхилера, аустроугарског посланика у Србији.⁸⁶ Када је вест о ратном стању стигла до Беча,

⁸⁶ С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића III*, 251.

Калноки се трудио да објасни дипломатским представницима Немачке и Русије да је то само локални рат и да неће пореметити односе великих сила. Након првих српских победа, влада у Бечу се надала да ће таква ситуација остати и да ће се рат брзо завршити. Али након изгубљене битке код Сливнице, краљ Милан је био обесхрабрен, тражио је примирје и помоћ од Аустро-Угарске. Кевенхилер је са друге стране, покушао да одговори српског краља од мира, наговарајући га да рат настави, али на срећу краљ Милан у том тренутку није много слушао његове савете. Аустроугарска влада се трудила да обезбеди примирје. Ипак, кнез Александар Батенбег није желео прекид рата јер је бугарска војска остваривала успех, па је напао Пирот. Тај пораз је краљу Милану још теже пао и желео је да абдицира, што Аустро-Угарској не би одговарало. Кевенхилер је у име цара Фрање Јосифа послат у бугарски војни штаб да преговара и наговори бугарског кнеза на примирје, запретивши му аустроугарском окупацијом Србије и руском Бугарске.

Од закључења примирја до закључења мира, однос краља Милана према Аустро-Угарској је захладнео зато што је мислио да га је она преварила, чак је и размишљао да се врати под руско проковитељство. Чак је и одбијао да прими Кевенхилера. Гроф Калноки је на крају дао оставку аустроугарском посланику у Србији, зато што је схватио да је он кривац за ратоборну политику краља Милана. У Букурешту, Аустро-Угарска није имала неку значајну улогу према Србији. Из аустроугарске владе је јављено да Србија не тражи никакву накнаду или повраћај на претходно стање него само да закључи мир. Односи ове две државе су захладнели и више нису били толико топли као пре рата, али српски краљ је остао под аустроугарским утицајем.

Потписивање примирја са Бугарском у Нишу 10. децембра 1885. године

Потписници Букурешког мира 3. марта 1886. године

Списак извора и литературе

Извори:

- *Балкански уговорни односи 1876-1996, I том (1876-1918)*, приредио Момир Стојковић, Београд, 1999
- Стојан Новаковић, *Српско-бугарски рат и оновремене кризе 1885-1886*, Годишњица Николе Чупића XXVII, Београд, 1908
- Краљица Наталија Обреновић, *Моје успомене*, приредила Љубинка Трговчевић, Београд, 1999
- Милан Пироћанац, *Белешке*, приредила Сузана Рајић, Београд, 2004

Литература:

- F.R. Bridge, *From Sadowa to Sarajevo; The Foreign Policy of Austria-Hungary (1866-1914)*, London, 1972
- Војислав Ј. Вучковић, *Дипломатска историја Српско-бугарског рата (1885-1886)*, Београд, 1956
- др Владан Ђорђевић, *Историја Српско-бугарског рата 1885, I-II*, Београд, 1908
- *Историја српског народа V-1 - VI-1*, Београд, 1983
- Слободан Јовановић, *Влада Милана Обреновића II-III*, Београд, 1934
- Слободан Јовановић, *Српско-бугарски рат; Расправа из дипломатске историје*, Београд, 1901
- Душко М. Ковачевић, *Србија и Русија (1878-1889); Од Берлинског конгреса до абдикације краља Милана*, Београд, 2003
- Момир Самарџић, *Од Сан Стефана до Сливнице; Србија против Бугарске (1878-1886)*, Нови Сад, 2008